

**Roboczy projekt podstawy programowej
przedmiotu
edukacja obywatelska
dla liceum ogólnokształcącego
i technikum**

Projekt zostanie skierowany do konsultacji publicznych i opiniowana w I połowie października br. Informacja w tej sprawie, wraz z projektami nowelizacji odpowiednich rozporządzeń Ministra Edukacji, będzie dostępna na stronie internetowej ministerstwa: www.men.gov.pl

Edukacja obywatelska

Głównym celem przedmiotu edukacja obywatelska jest przygotowanie uczniów do świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego w społeczeństwie demokratycznym.

Przedmiot buduje i wzmacnia postawy patriotyczne młodych ludzi oparte na poczuciu tożsamości i dumie z przynależności do wspólnoty, trosce o małą i dużą Ojczyznę, poczuciu odpowiedzialności za jej kształt. Równolegle przedmiot kształtuje otwartość i szacunek względem innych, empatię i solidarność z innymi oraz zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego.

Wymagania ogólne przedmiotu edukacja obywatelska dotyczą: rozumienia sfery publicznej, zainteresowania sprawami publicznymi oraz zaangażowania obywatelskiego. Razem te elementy składają się na postawę patriotyczną. Zgodnie z założeniami przedmiotu znajomość podstaw funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa oraz rozumienie najważniejszych dotyczących go zjawisk pozwalają rozwijać zainteresowanie nimi i wyrabiać sobie własne opinie w tych sprawach, co z kolei prowadzi do świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Przedmiot edukacja obywatelska realizuje następujące cele kształcenia:

Cel 1. Rozumienie sfery publicznej

Uczeń rozumie najważniejsze zjawiska i procesy społeczne i polityczne oraz zasady nimi rządzące, poddaje je samodzielnej analizie i ocenie wykorzystując także perspektywę historyczną.

Cel 2. Rozumienie oraz poszanowanie wartości i zasad demokracji

Uczeń rozumie podstawowe zasady i mechanizmy demokratycznego państwa prawa, w tym prawa człowieka; odnosi je do codziennych sytuacji życiowych, poddaje analizie i ocenie.

Cel 3. Zainteresowanie sferą publiczną i posiadanie własnych opinii

Uczeń interesuje się wybranymi obszarami rzeczywistości społeczno-politycznej i w oparciu o wartości i sprawdzone informacje, formułuje i uzasadnia opinie w sprawach publicznych.

Cel 4. Poszanowanie opinii innych

Uczeń rozumie i szanuje perspektywę i opinie innych, rozpoznaje kwestie kontrowersyjne lub sporne, z szacunkiem do odmiennych opinii prezentuje własne zdanie i w dialogu poszukuje porozumienia.

Cel 5. Zaangażowanie obywatelskie

Uczeń identyfikuje problemy społeczne i poszukuje ich rozwiązań, angażuje się indywidualnie lub we współpracy z innymi w działania na rzecz dobra wspólnego lub ojczyzny.

Cel 6. Wpływanie na władze publiczne i interakcje państwo-obywatel

Uczeń potrafi załatwiać wybrane sprawy urzędowe i podejmować działania w interakcji z państwem; rozumie mechanizmy i formy uczestnictwa obywatelskiego i je wykorzystuje.

Struktura przedmiotu i jego wyróżniki

Realizacja celów kształcenia – wymagań ogólnych edukacji obywatelskiej, zwłaszcza w ich praktycznym wymiarze – wymaga szczególnego podejścia dydaktycznego. Dlatego przedmiot edukacja obywatelska składa się z trzech równoważnych elementów nauczania i uczenia się:

- 1) opanowanie materiału – wiedzy i umiejętności zdobywane przez uczniów podzielono na siedem działów tematycznych,
- 2) podjęcie czterech praktycznych działań obywatelskich,
- 3) realizacja grupowego projektu edukacyjnego (badawczego lub społecznego).

Elementy te wzajemnie się uzupełniają i tylko ich równoległa realizacja pozwala w pełni osiągnąć cele kształcenia – wymagania ogólne określone dla przedmiotu.

Z uwagi na cele kształcenia – wymagania ogólne edukacji obywatelskiej, zwłaszcza przygotowanie do świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego, szczególnie istotne jest kształcenie i rozwijanie następujących umiejętności obywatelskich:

Umiejętność 1. Poszukiwanie, weryfikowanie i analizowanie informacji na tematy społeczne i polityczne.

Umiejętność 2. Określanie własnego zdania na podstawie danych, wartości, potrzeb, jego wyrażanie i uzasadnianie.

Umiejętność 3. Prowadzenie z szacunkiem dla innych dialogu w kwestiach spornych.

Umiejętność 4. Podejmowanie działań na rzecz rozwiązania wybranych problemów społecznych:

- 1) identyfikowanie i analizowanie problemów społecznych w wybranym obszarze,

- 2) formułowanie propozycji rozwiązań problemów społecznych poprzez działania indywidualne, grupowe lub wpływanie na władze.

Umiejętność 5. Wpływanie na władze publiczne:

- 1) świadomy udział w głosowaniu / wybór przedstawicieli,
- 2) umiejętność wpływania na władze publiczne poprzez dialog z władzą,
- 3) umiejętność wpływania na władze publiczne poprzez formy protestu dopuszczone w porządku demokratycznym.

Umiejętność 6. Załatwianie podstawowych spraw urzędowych i ochrona własnych praw w relacji z państwem.

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Materiał w przedmiocie edukacja obywatelska podzielono na siedem działów tematycznych, które odzwierciedlają 5 kręgów wspólnot, w których funkcjonuje uczeń – od szkoły, przez wspólnotę lokalną, Ojczyznę i wspólnotę europejską po wspólnotę międzynarodową. Dodatkowo wyodrębniono dział wprowadzający do tematyki edukacji obywatelskiej oraz dział dotyczący demokracji i prawa. Na tak podzielony materiał składają się treści kształcenia pozwalające uczniowi zrozumieć najważniejsze zjawiska i procesy zachodzące w danym obszarze oraz umiejętności konieczne do świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego.

W przedmiocie edukacja obywatelska szczególnie istotne jest umożliwienie uczniom zrozumienia bieżących wydarzeń społeczno-politycznych, w tym celu wprowadzono wymagania szczegółowe do wyboru, a w wielu wymaganiach pozostawiono nauczycielowi dowolność wykorzystania bieżących przykładów (np. gdy jest mowa o kompetencjach poszczególnych organów władzy). Ważnym kryterium doboru przykładów w takich wymaganiach powinna być ich aktualność. Intencją sformułowania wymagań do wyboru jest możliwość dostosowania przez nauczyciela treści do kontekstu społeczności lokalnej i szkoły, poziomu już posiadanej wiedzy i umiejętności uczniów, ich zainteresowań oraz ułatwienie omówienia z uczniami wydarzeń bieżących.

Każde z wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności zawarte w tabeli łączy w sobie nową wiedzę, którą uczniowie powinni opanować oraz umiejętności, które powinni zdobyć. Znaki "X" w tabeli oznaczają, że sposób pracy z danym wymaganiem powinien realizować dany cel kształcenia oraz umożliwiać uczniom nabycie umiejętności obywatelskich.

Dział 1. Ja i społeczeństwo

Pytanie wiodące: Co to znaczy być dobrym obywatelem / dobrą obywatelką?

L.p.	Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:						
		1	2	3	4	5	6	
		Umiejętności:						
		1	1	2	3	4	5	6
1.	Wyjaśnia, czym jest patriotyzm, analizuje i formułuje opinię o różnych formach i sposobach wyrażania identyfikacji z ojczyzną i troski o ojczyznę, rozważa, co to znaczy być dobrym obywatelem (w przeszłości i obecnie).	X	X	X				
2.	Identyfikuje różne grupy społeczne i wspólnoty (od lokalnej, przez państwową, po globalną), analizuje i ocenia zależności między składowymi tożsamości i rolami społecznymi związanymi z przynależnością do określonych grup i wspólnot.	X		X				
3.	Opisuje dynamikę relacji grupowych i międzygrupowych, w tym zjawiska konformizmu i nonkonformizmu, powstawanie podziałów my-oni. Rozpoznaje i dyskutuje przykłady ksenofobii, stereotypów i uprzedzeń oraz dyskryminacji; reaguje na te zjawiska.	X			X	X		
4.	Identyfikuje zachowania, które budują współpracę i zaufanie w grupie oraz takie które prowadzą do konfliktów i podziałów, stosuje praktyczne metody rozwiązywania konfliktów w grupie.	X			X	X		
5.	Korzystając z wyników badań analizuje, co łączy a co dzieli członków społeczeństwa polskiego, identyfikuje, z czego możemy być dumni jako państwo i społeczeństwo, formułuje w tej sprawie opinię i podejmuje dyskusję.	X		X	X			
DO WYBORU (Nauczyciel realizuje przynajmniej jedno wymaganie do wyboru w dziale)								
1.	Na wybranych przykładach analizuje wpływ swoich codziennych, indywidualnych wyborów na otoczenie i innych ludzi.	X				X		

2.	Analizuje zagadnienia budzące spory w społeczeństwie polskim, formułuje opinię w jednej z kontrowersyjnych kwestii i podejmuje w tej sprawie dialog.	X		X	X			
3.	Zbiera i weryfikuje informacje na temat wybranego wyzwania społecznego istotnego dla młodego pokolenia, formułuje opinię i podejmuje dyskusję na temat możliwych działań w danym obszarze.	X		X	X	X		
4.	Charakteryzuje wybrane przemiany społeczeństwa polskiego w XX i XXI wieku w wymiarze kulturowym, demograficznym, społecznym, politycznym, w zakresie rozwoju technologii, formułuje opinię i podejmuje dyskusję na temat możliwych zmian społecznych w najbliższych dekadach ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju technologii cyfrowych.	X		X	X			
5.	Korzystając z wyników badań analizuje poziom zaufania społecznego oraz jego wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa i stan demokracji, identyfikuje czynniki obniżające zaufanie i weryfikuje informacje tworzące wybraną teorię spiskową.	X	X					
6.	Wyjaśnia, na czym polega obywatelski obowiązek obrony ojczyzny, formułuje opinię w sprawie różnych obowiązków w tym zakresie, wyjaśnia znaczenie systemu obrony cywilnej.	X		X	X			
7.	Opisuje wyzwania, z którymi mierzą się osoby szczególnie narażone na wykluczenie społeczne (zwłaszcza osoby z niepełnosprawnościami lub osoby starsze), uzasadnia potrzebę ich wsparcia, formułuje opinię i dyskutuje na temat istniejących form pomocy państwa dla tych grup.	X		X	X			

Dział 2. Szkoła jako wspólnota

Pytanie wiodące: Jak wspólnie tworzymy szkołę?

L.p.	Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:						
		1	2	3	4	5	6	
		Umiejętności:						
		1	1	2	3	4	5	6
1.	Opisuje znaczenie szkolnych reguł zapisanych w statucie lub innych dokumentach wewnętrznych oraz prawa i obowiązki uczniowskie, zna ich źródła i uzasadnienie, reaguje w sytuacjach naruszenia reguł.	X	X			X		X
2.	Diagnostuje problemy i potrzeby społeczności szkolnej, proponuje konstruktywne rozwiązania, w miarę możliwości (samodzielnie lub w grupie) podejmuje działanie w tej sprawie.	X		X		X		
3.	Opisuje ideę samorządności uczniowskiej (w tym samorząd klasowy, szkolny i radę szkoły), analizuje mechanizmy włączania uczniów w decydowanie o sprawach szkoły, wykorzystuje samodzielnie lub w grupie wybrany mechanizm.	X	X				X	X
DO WYBORU (Nauczyciel realizuje przynajmniej jedno wymaganie do wyboru w dziale)								
1.	Analizuje aktualny regulamin samorządu uczniowskiego lub inny wewnętrzny regulamin, ocenia jego regulacje i proponuje zmiany jeśli są one konieczne.		X	X				X
2.	Analizuje różne aspekty funkcjonowania systemu oświaty, w tym finansowanie szkół, tworzenie programów nauczania; wyjaśnia znaczenie obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, formułuje opinię w tej sprawie i podejmuje dyskusję.	X		X	X			

Dział 3. Społeczność lokalna

Pytanie wiodące: Jak budujemy wspólnotę lokalną?

L.p.	Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:						
		1	2	3	4	5	6	
		Umiejętności:						
		1	1	2	3	4	5	6
1.	Identyfikuje i analizuje specyficzne cechy swojej społeczności lokalnej, dziedzictwo budujące lokalną tożsamość i lokalny patriotyzm; formułuje opinie i podejmuje dyskusję o najważniejszych wyzwaniach stojących przed społecznością.	X		X	X			
2.	Analizuje zadania i kompetencje poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego oraz ich wpływ na własne życie i życie społeczności; wyjaśnia znaczenie samorządności i pomocniczości.	X	X					
3.	Opisuje sposoby podejmowania decyzji przez organy władz wykonawczych i uchwałodawczych samorządu terytorialnego, identyfikuje mechanizmy udziału mieszkańców w procesach decyzyjnych, wykorzystuje wybrany mechanizm.		X				X	
4.	Analizuje formy aktywności obywatelskiej (w tym wolontariat), identyfikuje dostępne lokalnie mechanizmy wspierające zaangażowanie mieszkańców (m.in. budżet obywatelski, inicjatywa lokalna, fundusz sołecki) oraz w miarę możliwości wykorzystuje wybrany mechanizm w sprawie ważnej dla siebie lub społeczności.	X				X	X	X
5.	Wyjaśnia znaczenie przejrzystości życia publicznego i działanie mechanizmów kontroli obywatelskiej mającej przeciwdziałać zjawiskom patologii lokalnych władz publicznych (m.in. nepotyzm, korupcja, klientelizm); w miarę możliwości stosuje wybrane narzędzia kontroli obywatelskiej (m.in. dostęp do informacji publicznej).	X	X				X	X

6.	Opisuje kompetencje młodzieżowych rad gmin, miast, powiatów i sejmików wojewódzkich, wyszukuje rady działające w swojej okolicy, analizuje ich pracę i w miarę możliwości włącza się w ich działania.	X				X	X	
7.	Jest przygotowany do załatwienia podstawowych spraw urzędowych ważnych dla młodych obywateli, wypełnia wybrany formularz lub wnioski.							X
DO WYBORU (Nauczyciel realizuje przynajmniej jedno wymaganie do wyboru w dziale)								
1.	Wyszukuje żyjących współcześnie lub historycznych patriotów lokalnych, analizuje ich sylwetki i formułuje na tej podstawie wnioski dotyczące bycia dobrym obywatelem małej i dużej Ojczyzny.	X		X				
2.	Analizuje budżet gminy, przedstawia i ocenia strukturę dochodów i wydatków, formułuje swoją opinię na temat wydatków ponoszonych przez gminę.			X			X	
3.	Wyszukuje aktualne informacje o pracach rady gminy lub miasta oraz działaniu jej komisji, wybiera i śledzi interesujące go zagadnienie, formułuje i przedstawia opinię na jego temat.	X	X	X				
4.	Identyfikuje lokalnie działające organizacje pozarządowe, analizuje ich działania, szuka tych, których cele podziela, poznaje różnorodne formy zaangażowania w ich działania, w tym wolontariat, w miarę możliwości angażuje się w działalność organizacji.	X				X		
5.	Diagnostuje problemy i potrzeby społeczności lokalnej dotyczące młodych ludzi, proponuje konstruktywne rozwiązania oraz korzysta z dostępnych mechanizmów demokratycznych, by je zasygnalizować.	X				X	X	X

Dział 4. Demokracja i prawo

Pytanie wiodące: Jak demokracja zabezpiecza nasze prawa?

L.p.	Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
		1	2	3	4	5	6
		Umiejętności:					

		1	1	2	3	4	5	6
1.	Na przykładzie Polski po 1945 r. charakteryzuje ustroj autorytarny i odróżnia go od demokracji oraz totalitaryzmu, analizuje i ocenia polityczne, społeczne, ekonomiczne i obyczajowe konsekwencje autokratyzacji życia publicznego dla jednostki.	X	X					
2.	Wskazuje kluczowe etapy i założenia procesu demokratyzacji Polski po 1989 r. oraz wykorzystując doświadczenia świadków historii przedstawia, ocenia i dyskutuje polityczne, gospodarcze i społeczne konsekwencje transformacji.	X	X	X	X			
3.	Korzystając z Konstytucji RP wyjaśnia podstawowe zasady demokratycznego państwa prawa na podstawie ustroju III RP (w tym porównuje demokrację większościową i konstytucyjną), analizuje i wyraża opinię o ich wpływie na codzienne życie obywateli.	X	X	X				
4.	Identyfikuje i opisuje współczesne zagrożenia dla demokracji, wyjaśnia znaczenie inicjatyw, które im przeciwdziałają oraz formułuje opinię o ich skuteczności.	X	X	X			X	
5.	Wyjaśnia znaczenie wyborów w systemie demokratycznym, wskazuje główne zasady prawa wyborczego na przykładzie Polski i argumentuje na rzecz świadomego udziału w głosowaniu.	X	X	X	X		X	
6.	Opisuje cechy dobrego prawa i na przykładzie wybranych problemów prawnych wyjaśnia znaczenie najważniejszych dla młodzieży i młodych dorosłych instytucji prawa cywilnego i rodzinnego.	X						X
7.	Identyfikuje podstawowe prawa człowieka i obywatela, wyjaśnia ich znaczenie w relacji obywatel-państwo, analizuje informacje i formułuje opinię w wybranej kontrowersyjnej sprawie dotyczącej praw człowieka.	X	X	X	X			
8.	Identyfikuje przykłady łamania praw człowieka i obywatela, potrafi zgłosić naruszenie oraz wykorzystać inne sposoby ochrony tych praw (w tym poprzez kontakt z organami państwowymi i międzynarodowymi powołanymi w tym celu).	X					X	X

9.	Rozróżnia różne formy zatrudnienia (umowy cywilnoprawne, umowa o pracę) oraz wolontariat, staż, praktyki; identyfikuje prawa i obowiązki osoby związanej takimi umowami oraz sposoby ochrony tych praw, w tym za pośrednictwem związków zawodowych.	X				X		X
DO WYBORU (Nauczyciel realizuje przynajmniej jedno wymaganie do wyboru w dziale)								
1.	Wyjaśnia i analizuje zjawisko populizmu ocenia jego wpływ na demokrację i życie publiczne, formułuje opinię w tej sprawie i dyskutuje o niej.	X		X	X			
2.	Wyjaśnia ideę hierarchii źródeł prawa w systemie prawnym RP (w szczególności Konstytucja RP, ustawy, rozporządzenia) i potrafi wyszukać obowiązujący wybrany akt prawny.		X					
3.	Opisuje własne prawa i obowiązki w relacji z instytucjami publicznymi oraz funkcjonariuszami publicznymi (w tym policją, prokuraturą, sądem), potrafi ich bronić w sytuacji naruszenia.		X					X
4.	Na wybranych przykładach wyjaśnia najważniejsze instytucje prawa karnego, identyfikuje i analizuje prawa przysługujące obywatelowi w sprawie karnej.	X						X
5.	Wskazuje podstawowe sposoby ochrony własnych danych osobowych oraz wyjaśnia formy naruszania dóbr osobistych, szczególnie w Internecie, potrafi zgłosić naruszenie.	X		X				X
6.	Wyjaśnia podstawowe uregulowania prawa o ruchu drogowym dotyczące poruszania się hulajnogą, rowerem, skuterem i innymi jednośladami, potrafi je zastosować w praktyce.	X						X

Dział 5. Polska – władza, świat polityki i sfera publiczna

Pytanie wiodące: Jak działa państwo?

L.p.	Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
		1	2	3	4	5	6
		Umiejętności:					
		1	1	2	3	4	5

1.	Na przykładzie wybranej ustawy przedstawia przebieg procesu legislacyjnego w Polsce, wyjaśnia możliwe konwencjonalne i niekonwencjonalne formy zaangażowania obywatela w proces stanowienia prawa, w miarę możliwości korzysta z nich.	X	X	X			X	
2.	Opisuje kompetencje i strukturę władzy ustawodawczej w RP, analizuje porządek dzienny wybranego posiedzenia Sejmu i Senatu, wyszukuje informacje o wybranym parlamentarzysty ze swojego okręgu i jego aktywności politycznej.	X	X	X			X	
3.	Opisuje kompetencje i pozycję ustrojową Prezydenta RP, analizuje wybrane działania podejmowane przez Prezydenta RP w ramach wybranych uprawnień konstytucyjnych, formułuje opinię w ich sprawie i poddaje ją dyskusji.	X	X	X				
4.	Opisuje zadania Rady Ministrów oraz rolę służby cywilnej, analizuje bieżące działania wybranego resortu i formułuje opinię w ich sprawie i poddaje ją dyskusji.	X	X	X	X			
5.	Opisuje strukturę władzy sądowniczej, w tym wymiaru sprawiedliwości (sądy powszechne, administracyjne, Sąd Najwyższy oraz Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu) i wyjaśnia ich funkcje i znaczenie dla obywatela.	X	X					X
6.	Na przykładzie ustroju III RP uzasadnia znaczenie podziału i równowagi władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej dla demokratycznego charakteru państwa, na wybranym przykładzie omawia kontrowersje związane z trójpodziałem władzy przytaczając argumenty różnych stron sporu.		X	X				
7.	Rozróżnia partie polityczne znajdujące się w parlamencie RP, na przykładzie wybranych zagadnień wskazuje główne różnice programowe pomiędzy nimi i formułuje o nich własną opinię.	X			X			
8.	Omawia wybrane zagadnienie bieżące z zakresu polityk publicznych, które dzieli opinię publiczną, analizuje informacje i opinie, formułuje własną opinię i uczestniczy w debacie na jego temat.	X		X	X			

9.	Wyjaśnia znaczenie społeczeństwa obywatelskiego dla sprawnego funkcjonowania państwa demokratycznego i analizuje funkcjonowanie wybranych aktorów społeczeństwa obywatelskiego, zna sposoby ich wspierania.	X	X			X		
10.	Wyjaśnia wpływ mediów tradycyjnych i społecznościowych na przekonania i postawy opinii publicznej oraz funkcjonowanie społeczeństwa, państwa i demokracji, wyjaśnia zagrożenia związane z upowszechnianiem niesprawdzonych informacji.	X		X				
11.	Wyszukuje wiarygodne źródła informacji na wybrane tematy społeczno-polityczne, identyfikuje przykłady manipulacji i dezinformacji oraz fałszywe informacje; potrafi je weryfikować.	X		X				
12.	Wyjaśnia wpływ Kościoła na proces demokratyzacji życia publicznego w Polsce do 1989 roku oraz na wybranych przykładach analizuje charakter bieżących relacji państwo – Kościół i związki wyznaniowe, formułuje opinie w tej sprawie i poddaje ją dyskusji.	X		X	X			
DO WYBORU (Nauczyciel realizuje przynajmniej jedno wymaganie do wyboru w dziale)								
1.	Analizuje kampanię wyborczą, programy partii i sposób komunikacji z obywatelami oraz wyjaśnia wpływ sondaży, krytycznie ocenia komunikaty perswazyjne odróżniając fakty od opinii i weryfikując informacje (wymaganie obowiązkowe w roku szkolnym, w którym odbywają się w Polsce wybory powszechne).	X		X				
2.	Na wybranych przykładach (historycznych i współczesnych) identyfikuje cechy odpowiedzialnego przywództwa, wyjaśnia jego wpływ na funkcjonowanie wspólnot, identyfikuje osoby praktykujące przywództwo w swoim otoczeniu.	X				X		
3.	Wyjaśnia przyczyny polaryzacji społecznej i politycznej w państwie demokratycznym, analizuje przejawy i skutki polaryzacji na przykładzie wybranego problemu społecznego i formułuje w tej sprawie opinię.	X		X				
4.	Oceni wpływ społeczeństwa obywatelskiego na przemiany polityczne i społeczne w Polsce XX i XXI w. (w tym znaczenie "Solidarności") i na przykładzie wybranego problemu analizuje	X		X		X		

	działania organizacji i ruchów społecznych na rzecz jego rozwiązania.							
5.	Analizuje krajobraz medialny w Polsce, rozróżnia profile ideowe redakcji, ocenia wiarygodność wybranych publikacji, formułuje opinie i dyskutuje o nich z innymi.	X		X	X			
6.	Wie czym jest e-administracja, podaje przykłady spraw obywatelskich, które można załatwić zdalnie i potrafi to zrobić.					X	X	X
7.	Wyjaśnia podstawowe założenia systemu emerytalnego oraz identyfikuje najważniejsze wyzwania stojące przed nim, formułuje opinię w ich sprawie i dyskutuje o nich.	X		X	X			

Dział 6. Polska w Europie

Pytanie wiodące: Jakiej Unii Europejskiej chcemy?

L.p.	Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:						
		1	2	3	4	5	6	
		Umiejętności:						
		1	1	2	3	4	5	6
1.	Opisuje genezę powstania Unii Europejskiej, wyjaśnia podstawowe zasady funkcjonowania jej głównych instytucji (Rady Europejskiej, Rady Unii Europejskiej, Komisji Europejskiej, Parlamentu Europejskiego oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej) i opisuje wpływ Polski na ich działanie.	X						
2.	Oceni bilans członkostwa Polski w Unii Europejskiej (w tym w zakresie czterech swobód jednolitego rynku oraz praw obywateli UE), bierze udział w dyskusji na jego temat.	X		X	X			
3.	Rozważa dylematy dotyczące pogłębiania i poszerzania integracji europejskiej oraz formułuje opinię i podejmuje dyskusję na temat tych procesów.	X		X	X			
4.	Poszukuje możliwości własnego rozwoju (edukacja, praca, wolontariat) przy wsparciu programów Unii Europejskiej i planuje ich wykorzystanie.					X		X

DO WYBORU (Nauczyciel realizuje przynajmniej jedno wymaganie do wyboru w dziale)							
5.	Analizuje założenia wybranej polityki wspólnotowej, w tym wpływ jej realizacji na własną okolicę i Polskę oraz formułuje i uzasadnia własną opinię na jej temat.	X		X			
6.	Wyjaśnia dostępne obywatelom sposoby wpływania na politykę Unii Europejskiej (w tym europejską inicjatywę obywatelską) i w miarę możliwości wykorzystuje wybrane z nich.	X				X	
7.	Na wybranym przykładzie analizuje przyczyny i konsekwencje etnicznego i religijnego zróżnicowania społeczeństw państw europejskich oraz ocenia różne modele polityki państwa względem różnorodności.	X		X			

Dział 7. Świat globalnych zależności

Pytanie wiodące: Jak my wpływamy na świat i jak świat wpływa na nas?

L.p.	Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:						
		1	2	3	4	5	6	
		Umiejętności:						
		1	1	2	3	4	5	6
1.	Identyfikuje polityczne, gospodarcze, społeczne i ekologiczne zależności pomiędzy Polską a resztą świata, analizuje wybrane z nich wskazując ich przyczyny (w tym historyczne) oraz konsekwencje.	X						
2.	Wyjaśnia czynniki wpływające na bezpieczeństwo międzynarodowe i bezpieczeństwo Polski, w tym rolę NATO i ONZ, formułuje opinię i dyskutuje na temat wybranych wyzwań w tym obszarze.	X		X	X			
3.	Identyfikuje najważniejsze problemy globalne (w tym w zakresie zrównoważonego rozwoju) oraz na wybranych przykładach wyjaśnia konieczność międzynarodowej współpracy oraz lokalnych działań obywateli w celu ich rozwiązania.	X				X		

4.	Analizuje wpływ handlu międzynarodowego i innych zależności gospodarczych na jakość życia ludzi w różnych częściach świata, wyjaśnia i w miarę możliwości stosuje zasady odpowiedzialnej konsumpcji oraz patriotyzmu gospodarczego.	X				X		
5.	Wyjaśnia przyczyny i konsekwencje kryzysu klimatycznego, analizuje globalne i lokalne inicjatywy na rzecz powstrzymania zmian klimatu i wskazuje działania, które mogą podjąć obywatele, w miarę możliwości angażuje się w wybrane działania.	X				X	X	
DO WYBORU (Nauczyciel realizuje przynajmniej jedno wymaganie do wyboru w dziale)								
1.	Analizuje przytaczane w debacie publicznej argumenty na temat konsekwencji ruchów migracyjnych na świecie, weryfikuje fakty i analizuje opinie, formułuje swoje stanowisko i podejmuje dyskusję.	X		X	X			
2.	Wyszukuje informacje o działaniach podejmowanych przez organizacje społeczne i obywateli na rzecz rozwiązania wybranego problemu globalnego, ocenia je i w miarę możliwości angażuje się w wybrane z nich.					X	X	
3.	Na wybranych przykładach analizuje wpływ korporacji międzynarodowych (w tym technologicznych) na życie społeczne i gospodarcze oraz środowisko; formułuje opinię w tej sprawie i podejmuje dyskusję.	X		X	X			
4.	Wyjaśnia przyczyny wybranego konfliktu międzynarodowego (także w kontekście zasad prawa międzynarodowego), identyfikuje jego konsekwencje oraz ocenia próby jego rozwiązania.	X	X					
5.	Opisuje zadania przedstawicielstw dyplomatycznych RP, wyszukuje o nich informacje i potrafi korzystać z pomocy służb konsularnych przygotowując się do wyjazdu i w czasie pobytu zagranicą.	X						X

6.	Analizuje wybrane bieżące wydarzenie na arenie międzynarodowej, zdobywa i weryfikuje informacje na jego temat, określa swoją opinię w jego sprawie i ją prezentuje.	X	X	X				
----	---	---	---	---	--	--	--	--

Wymagania szczegółowe dotyczące działań obywatelskich i projektu obywatelskiego

Sposobem nabywania praktycznych umiejętności obywatelskich i rozwijania postaw patriotycznych jest zaangażowanie w działania obywatelskich. Podejmowanie działań obywatelskich w ramach procesu edukacyjnego buduje poczucie sprawczości młodych ludzi jako obywateli. Dlatego też uczniowie w ramach dwuletniej nauki przedmiotu edukacja obywatelska (samodzielnie lub w grupach) powinni podjąć przynajmniej cztery działania obywatelskie wybrane z poniższej listy:

- 1) aktywnie uczestniczy w debacie na wybrany temat społeczny, prezentuje swoje zdanie i je uzasadnia, broni go i podejmuje dialog z osobami o odmiennych poglądach,
- 2) bierze aktywny udział w spotkaniu z przedstawicielami organów władzy publicznej, zadaje im pytania dotyczące ich kompetencji,
- 3) aktywnie uczestniczy w przygotowaniu obchodów rocznicy ważnego wydarzenia historycznego realizowanych poza szkołą,
- 4) szanując poglądy innych i demokratyczny porządek prawny formułuje i publikuje swoją opinię w ważnej dla siebie sprawie publicznej w lokalnych lub szkolnych mediach,
- 5) organizuje kampanię społeczną lub zbiórkę na wybrany przez siebie cel, zachęca do udziału w niej innych ludzi lub instytucje,
- 6) nawiązuje współpracę jako wolontariusz z lokalną instytucją wspierając realizację jej celów statutowych,
- 7) tworzy wniosek na projekt do budżetu uczniowskiego, lokalnego budżetu partycypacyjnego lub wniosek o inny grant,
- 8) tworzy i wysyła (publikuje) petycję, list lub list otwarty do przedstawicieli władz publicznych w ważnej dla niego sprawie,
- 9) korzysta z biernego prawa wyborczego w klasowych lub szkolnych wyborach, prowadzi kampanię wyborczą,
- 10) przygotowuje dokumenty konieczne do zgłoszenia zgromadzenia (protestu lub pikiety),
- 11) wypełnia wniosek o dowód osobisty, paszport lub inny dokument,
- 12) analizuje program wyborczy oraz kampanię wybranej partii lub kandydatki, kandydata,

- 13) uczestniczy w konsultacjach społecznych na wybrany temat lub wysłuchaniu publicznym formułując swoją opinię i przekazując ją odpowiedzialnym władzom,
- 14) współorganizuje i przeprowadza sondę szkolną lub uliczną na wybrany temat i prezentuje jej wyniki,
- 15) przeprowadza i dokumentuje wywiad ze świadkiem historii najnowszej (np. kombatantem) lub inną ważną postacią lokalną,
- 16) bierze udział w symulacji obrad organów władz publicznych lub organów organizacji międzynarodowej.

Ewentualnie uczeń może w ramach tego komponentu przedmiotu podjąć za zgodą nauczyciela inne praktyczne działania obywatelskie wymagające podobnego zaangażowania. Przed podjęciem każdego działania uczeń ustala jego temat z nauczycielem. Każde z nich powinno być powiązane z innym kręgiem wspólnoty (szkoła, społeczność lokalna, Polska, Europa, świat).

Uczeń dokumentuje podejmowane działania w sposób pozwalający na ich późniejszą prezentację klasie lub nauczycielowi. Rekomendowaną formą dokumentacji jest indywidualne portfolio obywatelskie. Na jego podstawie nauczyciel udziela uczniom informacji zwrotnej uwzględniając m.in. adekwatność działania do postawionego celu, stopień zaangażowania (ilość włożonej pracy) oraz skuteczność działania.

Ponadto wszyscy uczniowie pracując w małych grupach (3–5 osób) zrealizują w toku dwóch lat nauki przynajmniej jeden mały grupowy projekt edukacyjny na wybrany przez siebie temat zgodny z wymaganiami szczegółowymi przedmiotu. Projekt powinien mieć ustalony cel (zaakceptowany przez nauczyciela), harmonogram, plan działania z podziałem zadań i kończyć się prezentacją rezultatów. Projekt może mieć charakter badawczy lub społeczny.

Celem projektu badawczego jest znalezienie odpowiedzi na pytania badawcze przy wykorzystaniu przynajmniej 3 uzupełniających się źródeł wiedzy. Celem projektu społecznego jest rozwiązanie wybranego problemu społecznego na poziomie klasy, szkoły, społeczności lokalnej lub przyczynienie się do rozwiązania innego, większego problemu społecznego.

Uczniowie dokumentują podejmowane działania i prezentują je publicznie w formie ustalonej z nauczycielem.

Realizacja projektu jest monitorowana przez nauczyciela, który udziela uczniom informacji zwrotnej uwzględniając m.in. adekwatność działania do postawionego celu, stopień zaangażowania (ilość włożonej pracy), skuteczność działania, jakość współpracy w grupie oraz indywidualny wkład poszczególnych członków grupy.

Warunki i sposób realizacji

Praktyczny charakter przedmiotu edukacja obywatelska wymaga od nauczyciela stosowania w pracy z klasą metod aktywizujących. Jest to konieczne dla zwiększenia zaangażowania uczniów w proces uczenia się oraz realizację efektów kształcenia zakładających wyjaśnianie przez ucznia określonych zjawisk, formułowanie opinii, dyskutowanie stanowisk, analizowanie, argumentowanie, czy podejmowanie działań. Z uwagi na charakter celów kształcenia metody podawcze powinny być w edukacji obywatelskiej stosowane jako uzupełniające, szczególnie tam, gdzie konieczne jest wprowadzenie uczniów w nowy temat, wyjaśnienie nowych pojęć lub wprowadzenie elementów wiedzy proceduralnej.

Z uwagi na specyfikę celów kształcenia edukacji obywatelskiej, wśród metod i technik pracy, które najlepiej sprawdzają się w nauczaniu edukacji obywatelskiej należy wymienić: pracę w grupach, burzę mózgów, metaplan, dyskusję, różne formy debat, metodę studiów przypadku, symulację, odgrywanie ról i dramę. Wśród metod aktywizujących szczególne miejsce w nauczaniu edukacji obywatelskiej zajmuje projekt edukacyjny, którego realizacja przez uczniów jest obowiązkowym elementem procesu dydaktycznego.

***

W nauczaniu edukacji obywatelskiej powinna znaleźć się również przestrzeń na wizyty w instytucjach publicznych (m.in. urzędach gmin, miast i powiatów, sądach, domach kultury) spotkania z przedstawicielami władz publicznych oraz kontakty z organizacjami społecznymi (lokalnymi, ogólnopolskimi, międzynarodowymi). Ważnym źródłem wiedzy oraz inspiracji powinny być dla uczniów także spotkania z postaciami ważnymi dla lokalnej społeczności, w tym kombatantami lub innymi świadkami historii.

***

Wspomniane metody nauczania i uczenia się wymagają odpowiedniego dostosowania sposobów monitorowania i oceniania efektów kształcenia. W przypadku edukacji obywatelskiej powinno ono obejmować zarówno realizację wymagań szczegółowych w zakresie wiedzy i umiejętności, jak i wymagań szczegółowych w zakresie działań obywatelskich i projektu obywatelskiego. Najbardziej adekwatną formą monitorowania i wspierania procesu uczenia jest w edukacji obywatelskiej informacja zwrotna.

W przypadku działań obywatelskich oraz projektu edukacyjnego informacja zwrotna powinna dotyczyć adekwatności działania do postawionego celu, stopnia zaangażowania (ilość włożonej pracy) oraz

skuteczności działania. W przypadku projektu edukacyjnego dodatkowo w informacji zwrotnej należy uwzględnić jakość współpracy w ramach zespołu oraz indywidualny wkład poszczególnych członków grupy.

***

Przedmiot edukacja obywatelska zakłada omawianie podczas zajęć tematów związanych z bieżącymi zagadnieniami społeczno-politycznymi, w tym także tematów dzielących Polaków i budzących w polskim społeczeństwie kontrowersje. Jest to istotne dla wychowania uczniów do demokracji oraz dla kształtowania postaw patriotycznych. Szkoła powinna być bowiem miejscem, w którym uczniowie starają się zrozumieć, co łączy i co dzieli polskie społeczeństwo, w którym uczą się weryfikować informacje na te tematy, poznają różnorodne stanowiska, starają się wyrobić sobie własną opinię, uzasadniają ją, z szacunkiem dla innych prezentują i podejmują dialog z osobami, których poglądy mogą być odmienne.

Osiągnięcie opisanego powyżej efektu wymaga od nauczyciela zachowania neutralności światopoglądowej i politycznej szczególnie w sprawach, co do których istnieją w polskim społeczeństwie różnice poglądów. Celem zajęć nie może być przekonanie uczniów do konkretnej opinii, stanowiska lub poglądu. Tym bardziej nie ma w czasie zajęć edukacji obywatelskiej miejsca na agitację polityczną. Co do zasady nauczanie edukacji obywatelskiej ma więc charakter nieperswazyjny. Wyjątkiem są zasady i wartości wyznaczone przez Konstytucję RP, uznawane za aksjologiczny fundament wspólnoty obywatelskiej, do których przyjęcia i internalizacji przedmiot edukacja obywatelska powinien zachęcać. Na nich powinny opierać się postawy patriotyczne rozwijane na zajęciach edukacji obywatelskiej. Jednocześnie neutralność światopoglądowa i polityczna nauczyciela nie powinna oznaczać stronięcia od poruszania kwestii kontrowersyjnych dla polskiego społeczeństwa – przeciwnie, powinny być one pretekstem do praktycznej nauki umiejętności opisanych w podstawie programowej przedmiotu edukacja obywatelska. ***

Przedmiot edukacja obywatelska nie wyczerpuje potrzeby edukacji obywatelskiej w liceum i technikum. Po pierwsze, wzmacnianie postaw obywatelskich i patriotycznych jest zadaniem wszystkich nauczycieli w szkole, powinno być także istotnym elementem programu profilaktyczno-wychowawczego. Po drugie, szkoła jest najważniejszą instytucją publiczną, z którą młody człowiek ma bieżący kontakt i charakter relacji ze szkołą oraz ogólne doświadczenie szkolne będzie w przyszłości rzutowało na jego stosunek do innych instytucji publicznych. Jakość samorządności szkolnej będzie przekładać się na stosunek do samorządu lokalnego, jakość interakcji z dyrekcją szkoły będzie przekładać się na zaufanie do innych przedstawicieli władz publicznych, a doświadczenie sprawczości w oddolnym rozwiązywaniu szkolnych problemów będzie rzutować na poczucie własnej skuteczności dorosłych obywateli w podejmowaniu działań obywatelskich.

Z tego względu dla osiągnięcia pożądaných celów kształcenia przedmiotu edukacja obywatelska ważne jest zapewnienie spójności oddziaływań wychowawczych i edukacyjnych całej szkoły – respektowanie w szkole praw ucznia oraz egzekwowanie realizacji przez uczniów obowiązków z poszanowaniem ich godności, wzmacnianie samorządności uczniowskiej (obejmującej wszystkich uczniów szkoły) na poziomie klasy i szkoły, tworzenie uczniom przestrzeni do wyrażania opinii w sprawach dla nich istotnych i wysłuchiwanie tych opinii oraz tworzenie przestrzeni do partycypacji uczniowskiej w decyzjach dotyczących szkoły. Do realizacji tych warunków skuteczności kształcenia w edukacji obywatelskiej powinna przyczynić się zarówno dyrekcja, jak i wszyscy pracownicy szkoły.

Powiązania z innymi przedmiotami

Edukacja obywatelska bazuje na wiedzy i umiejętnościach uzyskanych przez uczniów w ramach zajęć wiedzy o społeczeństwie w szkole podstawowej. Wymagania szczegółowe obejmujące treści nauczania obecne w szkole podstawowej zostały tutaj poszerzone (np. obecną w szkole podstawowej analizę kompetencji poszerzono o analizę bieżącej działalności danego organu) i pogłębione (np. o wymagania zakładające dokonanie oceny, sformułowanie i zaprezentowanie własnej opinii). Wprowadzając treści obecne w szkole podstawowej nauczyciel edukacji obywatelskiej powinien odwoływać się do już posiadanej wiedzy i umiejętności uczniów.

Szczególne powiązanie występuje pomiędzy edukacją obywatelską a przedmiotem wiedza o społeczeństwie nauczany w zakresie rozszerzonym. Wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym jest nauczana tylko w wybranych oddziałach, dlatego w podstawie programowej przedmiotu edukacja obywatelska powtórzono część treści zawartych w przedmiocie wiedza o społeczeństwie – zakres rozszerzony, by szansę ich opanowania mieli wszyscy uczniowie liceum ogólnokształcącego i technikum. W klasach, które realizują przedmiot wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym, nauczyciel powinien skupić się na praktycznym wymiarze kształcenia, pogłębianiu nabywanych umiejętności, przygotowaniu uczniów do zaangażowania obywatelskiego w oparciu o wiedzę zdobywaną równolegle na zajęciach edukacji obywatelskiej.

Interdyscyplinarny charakter edukacji obywatelskiej wymaga nawiązania również do zagadnień poruszanych na innych przedmiotach nauczanych na tym etapie edukacyjnym – historii (zakres podstawowy i zakres rozszerzony), geografii (zakres podstawowy i rozszerzony), biologii (zakres podstawowy i rozszerzony), biznesu i zarządzania (zakres podstawowy i rozszerzony), filozofii (zakres rozszerzony), informatyki (zakres podstawowy), edukacji dla bezpieczeństwa. Poniżej wskazano powiązania działów materiału edukacji obywatelskiej z działami materiału wymienionych przedmiotów.

Ważne z perspektywy przedmiotu edukacja obywatelska umiejętności związane z tworzeniem wypowiedzi (dział III. Tworzenie wypowiedzi 1. Elementy retoryki, 2. Mówienie i pisanie np. formułowanie tez i argumentów, odróżnianie dyskusji od sporu, uzasadnianie) są kształtowane na tym etapie edukacyjnym na języku polskim zarówno na poziomie podstawowym, jak i rozszerzonym. Są one szczególnie istotne z perspektywy umiejętności 2. i umiejętności 3., a więc dotyczą w praktyce wszystkich wyróżnionych działów.

Z kolei w przygotowaniu uczniów do realizacji projektu edukacyjnego dotyczącego edukacji obywatelskiej (niezależnie od działu) konieczne jest nawiązanie do treści omawianych na przedmiocie biznes i zarządzanie obejmujących zarządzanie projektami (dział II. w zakresie podstawowym i dział I. w zakresie rozszerzonym).

Dział 1. Ja i społeczeństwo

- wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Dobro wspólne; Społeczności i wspólnoty; Różnice społeczne; Migracje i kwestia demograficzna w Polsce i we współczesnym świecie; Rzeczpospolita i problem wychodzenia z komunizmu;
- historia (zakres podstawowy i rozszerzony): Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI w.;
- geografia (zakres podstawowy): Uwarunkowania rozwoju gospodarki światowej (...); Społeczeństwo i gospodarka Polski (...);
- geografia (zakres rozszerzony): Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski (...); Wybrane problemy społeczne współczesnego świata (...);
- edukacja dla bezpieczeństwa: Bezpieczeństwo państwa; Edukacja obronna;
- biznes i zarządzanie (zakres podstawowy): Gospodarka rynkowa (...).

Dział 2. Szkoła jako wspólnota

- brak bezpośrednich korelacji z innymi przedmiotami specyficznymi dla działu (poza korelacjami ogólnymi z językiem polskim, biznesem i zarządzaniem oraz wiedzą o społeczeństwie).

Dział 3. Społeczność lokalna

- wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Społeczeństwo obywatelskie; Ustrój i system polityczny III Rzeczypospolitej;
- geografia (zakres rozszerzony): Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski (...); Elementy przestrzeni geograficznej i relacje między nimi we własnym regionie (...).

Dział 4. Demokracja i prawo

- wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Polityka i kultura polityczna; Prawo; Ustrój i system polityczny III Rzeczypospolitej; Rzeczpospolita i problem wychodzenia z komunizmu; Kulturowe, polityczne i gospodarcze zmiany na świecie po 1989 r.;
- historia (zakres podstawowy i rozszerzony): Świat po II wojnie światowej. Początek zimnej wojny; Przemiany cywilizacyjne na świecie; Świat na przełomie tysiącleci; Proces przejmowania władzy przez komunistów w Polsce (1944–1948); Stalinizm w Polsce i jego erozja; Polska w latach 1957–1981; Dekada 1981–1989; Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI w.;
- geografia (zakres rozszerzony): Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski (...); Problemy polityczne współczesnego świata (...);
- edukacja dla bezpieczeństwa (zakres podstawowy): Bezpieczeństwo państwa; Edukacja obronna;
- biznes i zarządzanie (zakres podstawowy): Gospodarka rynkowa (...); Osoba przedsiębiorcza na rynku pracy (...);
- informatyka (zakres podstawowy): Rozwijanie kompetencji społecznych; Przestrzeganie prawa i zasad bezpieczeństwa.

Dział 5. Polska – władza, świat polityki i sfera publiczna

- wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Społeczności i wspólnoty; Różnice społeczne; Społeczeństwo obywatelskie; Polityka i kultura polityczna; Komunikowanie społeczne; Prawo; Ustrój i system polityczny III Rzeczypospolitej; Formy ustroju współczesnych państw; Rzeczpospolita i problem wychodzenia z komunizmu; Kulturowe, polityczne i gospodarcze zmiany na świecie po 1989 r.;
- historia (zakres podstawowy i rozszerzony): Stalinizm w Polsce i jego erozja; Polska w latach 1957–1981, Dekada 1981–1989; Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI w.;
- geografia (zakres podstawowy): Przemiany struktur demograficznych i społecznych (...);
- geografia (zakres rozszerzony): Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski (...);
- edukacja dla bezpieczeństwa (zakres podstawowy) – Bezpieczeństwo państwa; Edukacja obronna;
- biznes i zarządzanie (zakres podstawowy): Finanse osobiste;
- biologia (zakres podstawowy): Biotechnologia. Podstawy inżynierii genetycznej;
- informatyka (zakres podstawowy): Rozwijanie kompetencji społecznych.

Dział 6. Polska w Europie

- wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Polityka zagraniczna Polski po 1989 roku; Kulturowe, polityczne i gospodarcze zmiany na świecie po 1989 roku;
- historia (zakres podstawowy i rozszerzony): Dekolonizacja, integracja i nowe konflikty;
- geografia (zakres podstawowy): Podział polityczny i zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego świata (...);
- geografia (zakres rozszerzony): Współpraca i konflikty (...).

Dział 7. Świat globalnych zależności

- wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Społeczności i wspólnoty; Różnice społeczne; Migracje i kwestia demograficzna w Polsce i we współczesnym świecie; Polityka zagraniczna Polski po 1989 r.; Kulturowe, polityczne i gospodarcze zmiany na świecie po 1989 r.;
- historia (zakres podstawowy i rozszerzony): Europa i świat w II poł. XIX i na początku XX w.; Przemiany gospodarcze i społeczne. Nowe prądy ideowe; Świat po II wojnie światowej. Początek zimnej wojny; Dekolonizacja, integracja i nowe konflikty; Przemiany cywilizacyjne na świecie; Świat na przełomie tysiącleci; Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI w.;
- geografia (zakres podstawowy): Podział polityczny i zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego świata (...); Przemiany struktur demograficznych i społecznych oraz procesy osadnicze (...); Uwarunkowania rozwoju gospodarki światowej (...); Przemysł (...); Usługi (...); Człowiek a środowisko geograficzne – konflikty interesów; Regionalne zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Polski (...); Społeczeństwo i gospodarka Polski (...);
- geografia (zakres rozszerzony): Współpraca i konflikty (...); Zróżnicowanie struktur społecznych i procesów urbanizacyjnych (...); Struktura gospodarki i tendencje rozwoju gospodarczego (...); Zróżnicowanie gospodarki rolnej (...); Rola tradycyjnych i nowoczesnych usług w rozwoju społeczno-gospodarczym (...); Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski (...); Problemy środowiskowe współczesnego świata (...); Uwarunkowania przyrodnicze gospodarczej działalności człowieka na przykładzie wybranych obszarów (...); Problemy polityczne współczesnego świata (...); Wybrane problemy społeczne współczesnego świata (...); Zróżnicowanie jakości życia człowieka w wybranych regionach i krajach świata (...); Problemy gospodarcze współczesnego świata (...);
- edukacja dla bezpieczeństwa: Bezpieczeństwo państwa; Edukacja obronna;
- biologia (zakres podstawowy): Biotechnologia. Podstawy inżynierii genetycznej; Ekologia; Różnorodność biologiczna, jej zagrożenia i ochrona;
- biologia (zakres rozszerzony): Różnorodność biologiczna, jej zagrożenia i ochrona;
- biznes i zarządzanie (zakres podstawowy): Gospodarka rynkowa (...);
- biznes i zarządzanie (zakres rozszerzony): Gospodarka rynkowa (...).